

de Oud-Katholiek

Tijdschrift voor de Oud-Katholieke Kerk van Nederland

BIJ DE BEESTEN

Thema

- 4 **Geen dode dieren**
Afgewogen veganisme
- 8 **Dieren in de Bijbel**
Voedsel en tekenen van God
- 12 **Zegen over mens en dier – Hubertusmis**
Jagen in veld en supermarkt
- 13 **Zegen over mens en dier – Dierendag**
'Boefie, ik zegen je'
- 14 **Van mand tot mond**
De dubbelhartige omgang met dieren
- 18 **Een bijzonder dier**
Denkers over ziel, verstand en wetenschap

En verder

- 3 **Column**
De wolf, de waarheid en het leven
- 7 **Serie: Goed bezig**
Amersfoort
- 20 **Serie: Er waren eens...**
... boeken over de Oud-Katholieke Kerk
- 22 **En dan nog dit**
Boeken, musea
- 23 **Service**
Berichten, agenda en colofon
- 24 **De Achterkant**
Prediker

Bij de beesten

Dieren spelen een tegengestelde rol in twee eettrends. Je eet ze naar hartenlust in een koolhydraatarm dieet of je weigert hun vlees en alle producten die van ze gemaakt zijn in een veganistische levenswijze. Hieraan liggen uiteenlopende meningen over gezondheid ten grondslag: de een denkt dat een mens vlees nodig heeft, de ander dat hij het beste functioneert op uitsluitend planten. Daarnaast loopt de visie op dieren uiteen en spelen verschillende waarden een rol: 'genot' en 'dienstbaarheid' naast 'erkenning', 'zorgvuldigheid' en 'verantwoordelijkheid'. Zien we beesten als wezens die geschapen zijn omwille van mensen of erkennen we ze primair als kwetsbare medeschepselen met emoties? En wat betekent dat voor onze omgang met dieren?

In deze *Oud-Katholiek*, die uitkomt in de maand van dierendag, verkennen we enkele van deze vragen. **Eva van Urk** onderzoekt als theoloog de overeenkomsten en verschillen tussen mens en dier. **Lidwien van Buuren** neemt ons mee naar de beesten in de Bijbel, van Genesis tot Openbaring. Met haar vraagt **Remco Robinson** zich af of het eten van dieren er al sinds de schepping bij hoort. Hij en zijn vrouw Ruth kiezen uit verantwoordelijkheidsbesef voor het veganisme. **Jillis van Maaren** stelt als dierenarts kritische vragen aan onze vermeende dierenliefde, waaronder sommige dieren te lijden hebben. Hoe zit het met dierenrechten en dierproeven? En wat doe je als pastoor, wanneer je gevraagd wordt dieren (en hun eigenaren) te zegenen, op de feestdag van de heilige Franciscus of op die van de jagers, Sint-Hubertus? **Annemieke Duurkoop** en **Robin Voorn** schrijven over hun ervaringen hiermee. Natuurlijk hebben we ook onze vaste rubrieken. **Frans Bossink** sluit in zijn column fraai aan bij het thema. In *Er was eens* belicht **Robert Frede** boeken over de Oud-Katholieke Kerk en in *Goed Bezig* presenteert Amersfoort zich aan stad en land. Tot slot vragen we u de laatste pagina's niet te vergeten. Hier vindt u *En dan nog dit*, serviceberichten uit de kerk, een rouwannonce en komen we kort terug op het vorige nummer. We wensen u veel leesplezier.

De redactie

COLUMN

De wolf, de waarheid en het leven

De wolf is terug. En niet alleen in Nederland – tot leedwezen van schaapherders en kippenhouders. Maar ook in het Witte Huis, en al langere tijd in het Kremlin. Zeggen sommigen althans. Terwijl anderen de wolf juist horen huilen in de moskee en in het azc. Ja, zelfs in de kerk wordt de wolf gespot.

Zelden is meteen duidelijk of het om een wolf gaat, want meestal houdt hij zich schuil. Of hij doet zich anders voor, wanneer hij verschijnt in schaapskieren of in de nachtjapon van de grootmoeder van Roodkapje. En als hij ontmaskerd wordt, roept hij dat we hem zwart maken. En dat het 'fake news' is, uit de Fabeltjeskrant.

Dus: is er wel een wolf? In een ander sprookje roept Peter steeds dat de wolf eraan komt. Als de dorpelingen tig keer voor niks zijn komen opdraven, geloven ze hem niet meer. Ook niet als de wolf op een dag echt komt, en Peter tevergeefs de longen uit zijn lijf schreeuwt.

Is er wel een wolf? En zo ja, waar is die dan op uit? Op kippen zonder kop. Op schapen. En op waarheid. De waarheid verslindt hij als eerste. En in plaats daarvan laat de wolf de kippen en de schapen zoete koek slikken. Zo worden ze zelf ook een beetje wolf, en dat maakt hen tot een makkelijker prooi. Weten die schapen en kippen veel! Die houden gewoon van zoete koek.

Er is nog een ander verhaal. Over de wolf van Gubbio en hoe de heilige Franciscus hem bekeert. Hij gaat met open vizier op de wolf af, hij ziet hem aan in zijn nood, en hij wijst hem een andere weg. Franciscus 'ontmoet' de wolf, en zo weet hij zijn bloeddorst om te buigen naar een leven in vrede met de Gubbianen. Die op hun beurt durven hun angst om te buigen naar vertrouwen dat leven met die 'ander' mogelijk is.

De wolf vraagt om duidelijk weerwoord. Maar in dialoog, en niet om hem af te schrijven. Zo ook de wolf in onszelf. Waarheid smaakt uiteindelijk beter dan zoete koek. Ze voedt het leven.

Frans Bossink

Franciscus van Assisi, Beeld Jacques Frenken, 1966 www.jacquesfrenken.nl

Marieke Ridder

Afgewogen veganisme

Geen dode dieren

Thema

'Wij willen geen dode dieren op ons feest', schreven Remco Robinson (rector van Oud-Katholiek Zeeland, docent aan het Seminarie, lid van het Collegiaal Bestuur) en Ruth Vennekens (docent Technische Bedrijfskunde, Duurzaamheid en Innovatie en personal trainer) op hun huwelijksaankondiging. Gasten werd gevraagd elkaar te laten delen in een vegetarisch of veganistisch recept. Remco en Ruth zijn sinds anderhalf jaar veganist. Wat drijft hen? En wat vinden zij ingewikkeld?

Het begin

Zowel Remco als Ruth waren gewend vegetarisch te eten voordat zij besloten alle dierlijke producten te laten staan. Remco heeft een vrij-katholieke achtergrond. Het vrij-katholicisme is beïnvloed door de theosofie, die weer wortels heeft in het hindoeïsme. Vegetarisch eten wordt er nastrevenswaardig gevonden. In de afgelopen jaren is hij steeds minder dierlijke producten gaan eten. Ruth voelde als puber al grote weerstand tegen het eten van dieren, omdat zij moeite had met de bio-industrie. Tot haar zesentwintigste at zij vegetarisch. Veganistisch eten vond zij toen te zwaar: 'Ik realiseerde mij dat ik dan ook geen Mars of M&M's meer mocht eten en dat bijna overal gelatine in zit.' Omdat zij op een gegeven moment intensief ging sporten en niet op gemakkelijke wijze aan voldoende eiwitten dacht te kunnen komen, heeft zij zichzelf op enig moment over haar afkeer tegen vlees heen gezet. Toen zij Remco ontmoette, die steeds vaker veganistisch kookte, ging zij hier graag in mee. 'De enige reden dat ik vlees at, was gemak, maar ik dacht: Jij kookt, en jij zorgt er wel voor dat ik mijn voedingsstoffen binnen krijg.'

Anderhalf jaar geleden besloten zij ook kaas in de ban te doen, en vanaf dat moment waren ze samen veganist. Gezegd moet dat dit tegenwoordig veel gemakkelijker is dan zo'n twintig jaar geleden. Onder sommige jongeren is veganisme zelfs een trend geworden. Er komen diengevolge steeds meer veganistische vervangers voor melk- en vleesproducten. Bij de grootste pizzaketens kun je veganistische pizza's bestellen (Ruth en Remco adviseren New York vegan-kipshoarma: ook voor vleesliefhebbers). Oreokoekjes stillen hun zoete trek en ook ijs bestaat tegenwoordig 'dairy-free'.

Principes

Ruth: 'Het bevat mij geen dierlijke producten te gebruiken. Het past bij mijn gevoel en bij mijn ethiek. Ik verzet mij tegen het concept dat we dieren op grote schaal industrialiseren. Dat we levende wezens met bewezen gevoel en emoties zien als een product. Bij mensen zouden we niet overwegen een kind weg te halen bij zijn moeder, maar bij kalfjes doen wij dat wel, of we geven hun een neusflap, zodat zij niet kunnen drinken. Stier-tjes worden gedood omdat ze niet nuttig zijn. En

'Ik kan niet meer van een eitje genieten'

als ik denk aan mannelijke kuikens die in een grinder verhakeld worden, kan ik niet meer met goed fatsoen van een eitje genieten.' Remco: 'Daarnaast spelen ook ecologische redenen: veganistisch eten maakt volgens onderzoek een groot verschil wat betreft watergebruik en CO2-uitstoot.' Vitamine B12, die mensen in natuurlijke vorm alleen via dierlijke producten kunnen opnemen, gebruiken critici als argument tegen veganisme: de mens zou van nature omnivoor zijn. Ruth kent dat niet. 'Ja, we hebben dieren nodig, maar in een natuurlijke omgeving, niet in een stal. Ik

ben niet per se tegen het eten van vlees, maar zie dat uitsluitend voor mij in een natuurlijke biotoop waarin het evenwicht niet verstoord is, en die bestaat feitelijk nergens meer. Op een onbewoond, ongerept eiland, waar ik er voor mijn voedsel afhankelijk van zou zijn, zou ik op respectvolle wijze een dier kunnen doden. Maar: overal waar de homo sapiens is gaan wonen, raakte het evenwicht verstoord.'

Gezondheid

Remco en Ruth proberen zich zo objectief mogelijk te verhouden tot de verschillende visies op veganistisch eten. Zo zien zij naast gezondheidsvoordelen (minder risico op hart- en vaatziekten) ook nadelen: het is minder gemakkelijk om alle voedingsstoffen binnen te krijgen die je als mens nodig hebt. Hierbij moet je denken aan eiwitten, vitamine B12 en ijzer. Remco: 'Een voedingsdeskundige adviseerde mij (veganistische) voedingssupplementen te nemen, zeker omdat ik veel sport. Ook gebruik ik regelmatig plantaardige eiwitshakes als extra aanvulling. Sommige claims worden niet waargemaakt: zo bevat zeewier B12, dat in het lichaam niet kan worden opgenomen. En lang niet alle plantaardige vetten zijn gezond.' Alles afwegend vinden zij de voordelen echter groter en belangrijker dan de nadelen.

Remco: 'Overigens zijn mijn kinderen niet veganistisch. Ik houd in de gaten dat zij regelmatig vlees eten om te voorkomen dat zij eventuele gezondheidsproblemen zouden krijgen. In hun ontwikkelingsfase hebben zij stoffen uit dierlijke producten nodig.' Ook hun hond en kat eten wat zij van nature eten. Ruth: 'Ik ken mensen die katten veganistisch voeden, maar ik heb nog nooit een onderzoek gelezen waaruit blijkt dat dit gezond is voor een kat. Zoals je een verantwoordelijkheid hebt voor de planeet, heb je die ook voor je huisdieren, die afhankelijk van je zijn. Die mag je niet iets onthouden.'

In het sociale leven

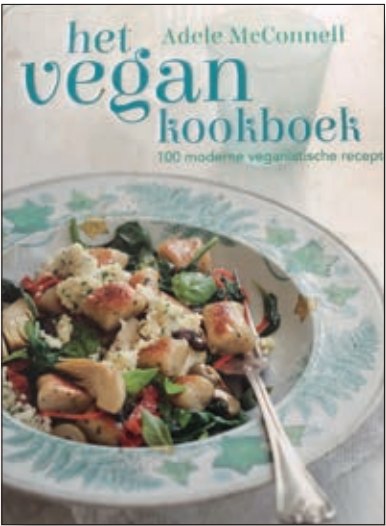
Ruth merkte dat zij nog meer dan de kaas het vooral miste niet zomaar in de stad een gebakje

te kunnen eten met vrienden. Inmiddels kent zij ook wat dit betreft haar adresjes; in Middelburg en in veel andere steden hoeft het geen probleem meer te zijn. Wanneer mensen haar uitnodigen te komen eten, zegt zij: ‘Dat vind ik leuk, maar houd er rekening mee dat ik veganistisch eet. Is dat voor jullie haalbaar?’ De meeste mensen vinden het een leuke uitdaging en zij accepteert dat mensen dan soms fouten maken – dat doet ze zelf soms ook nog. Remco merkt dat er in de kerk gaandeweg meer begrip komt. Tijdens landelijke vergaderingen wordt vaak samen gegeten. Waar hij eerst nog geregeld zelf voor iets te eten zorgde, wordt er nu vaak veganistisch eten voor hem gemaakt of besteld. Moeilijker vindt hij het wanneer hij op huisbezoek gaat. ‘Vaak hebben ze speciaal voor mij iets in huis gehaald. Mensen weten niet dat ik veganistisch eet, of weten niet wat er precies in een product zit. Vaak eet ik het dan gewoon op, omdat het een blijk van gastvrijheid is die ik waardeer. En in tegenstelling tot Ruth, die zuivelproducten niet goed meer verdraagt, kan ik ertegen. Voor een keer is het geen drama en ik voorkom ook dat het weggegooid wordt, wat helemaal zonde zou zijn.’

Veganisme en geloof
Remco: ‘Mijn basisprincipe is dat je als mens verantwoordelijk bent voor de schepping en dat we daar goed om mee dienen te gaan. De schepping hebben we ontvangen om mee te leven, niet om op te souperen. In dat licht vind ik het leuk dat de mens pas sinds Noach toestemming heeft om dieren te eten. Dat de dieren de mens ter beschikking staan, versta ik als rentmeesterschap. Dat wij voor dieren dienen te zorgen, wil niet zeggen dat we ze moeten eten. Overigens denk ik niet dat je vanuit het christelijk geloof kunt zeggen dat je geen vlees mag eten. Op grond van het feit dat Jezus vis at, kun je evenmin beweren dat dat moet – ik ben wars van een dergelijke simpele Bijbeluitleg. Maar ik vind dat wij door onze cognitieve vermogens ons onderscheiden van dieren, die instinctief reageren. Dat maakt ons verantwoordelijk voor planten en dieren. Wij hebben een bewustzijn en daarom de keuze om wel of geen dieren te eten.

Missionair?
Zijn Ruth en Remco missionair over hun veganistische leefstijl? Ruth: ‘Ik geloof in leading by example. Als mensen zeggen slachthuispraktijken verschrikkelijk te vinden, terwijl zij wel hamburgers eten, zal ik er zeker wat van zeggen. En ik post lekkere veganistische recepten op Instagram.’ Remco: ‘Het was natuurlijk een statement om onze uitnodiging voor de bruiloft zo op te stellen. Het was mooi dat bijna iedereen die dag ook zijn best had gedaan. Zelf ervoer ik een dilemma toen Middelburg een vredesmaaltijd organiseerde, waarvoor ook de Raad van Kerken was uitgenodigd. De bedoeling was gezamenlijk te eten. Ik had de keuze: of mijn principes qua eten verloochenen, of de eenheid doorbreken door te staan op een afwijkende maaltijd voor mijzelf alleen. Daar kwam ik niet uit, zodat ik besloten heb niet te gaan.’ Ruth: ‘Ik denk dat ik wel gegaan zou zijn en het benoemd zou hebben. Je hebt op zo’n moment invloed als veganist. Je kunt dingen veranderen, alleen al door er aandacht voor te vragen. Als niemand ergens iets van zegt, verandert er nooit iets.’

Recept kokos-linzendal

uit: Adele McConnell,
Het Vegan kookboek, 100 moderne veganistische recepten, Veltman Uitgevers 2014.

Voor 4 personen
Benodigd:
1 el olijf- of kokosolie • 1 grote ui, gesnipperd • 3 teentjes knoflook, geperst • 1 cm verse gemberwortel, geschild en geraspt • 2 tl komijnzaad • 1 tl geel mosterdzaad • 2 tl garam masala • 1 tl kurkuma • 2 tl gedroogd fenegriekblad • 1 tl komijnpoeder • 1 tl korianderpoeder • 1 tl chilivlokken (naar keuze) • 250 gr rode linzen, afgespoeld • 4 dl kokosroom • 400 g tomatenstukjes uit blik • 1 tl zeezout • sap van 1 limoen • verse koriander • gekookte zilvertviesrijst, voor erbij

Verhit de olie in een grote pan op halfhoog vuur en voeg de ui en knoflook toe. Bak deze onder geregeld roeren in 5-8 minuten zacht. Voeg de gember en het komijn- en mosterdzaad toe en bak dit nog twee minuten, of tot het zaad begint te springen. Voeg 1 eetlepel water toe als het mengsel aan dreigt te branden. Voeg de rest van de specerijen toe en roer tot er een dikke, bruine pasta ontstaat.

Voeg de linzen, kokosroom, tomatenstukjes en 2,5 dl water toe. Breng alles aan de kok, zet het vuur laag en laat de inhoud van de pan onder geregeld roeren 20 minuten sudderen. Voeg het zout en limoensap toe en kook de dal nog 10 minuten. Serveer het gerecht met een takje koriander en de zilvertviesrijst.

Goed bezig

Amersfoort Stilte als cadeau aan de stad

Lydia Janssen, secretaris van het kerkbestuur van de parochie Joris op 't Zand.

In het voorjaar ontdekten twee alerte parochianen dat we in de Amersfoortse parochie dit jaar drie jubilea viëren: negentig jaar kerkwijding, honderd jaar vrouwenvereniging Clara en honderd jaar kerkkoor. Alle redenen om dankbaar terug te kijken en de jubilea te viëren. Dat deden we onder andere met een feestelijke eucharistieviering waarin we baden: ‘*Om lange adem voor uw kerk, om te worden wat zij zijn zal: huis van hoop en onderdak van vrede, oase van menslievendheid*’. Met die voorbeden zetten we de toon van het feest. We willen het feest niet alleen in eigen kring viëren, we zochten naar een manier om onze rijkdom te delen, want wie jarig is trakteert!

We vroegen ons af hoe we de stad zouden kunnen trakteren. We zochten naar een cadeau dat wij, specifiek als (oud-katholieke) kerk in de binnenstad, aan de stad kunnen geven. Zo kwamen we op het idee om de stad ‘stilte’ cadeau te doen. We doen de deur van onze mooie kerk een jaar lang iedere week op woensdag tussen twaalf en drie open voor de buurt, voor de stad en voor alle voorbijgangers. We bieden aan ieder die dat wil, de stilte van de kerk aan. We kwamen op dit idee omdat het pastoor Louis, die naast de kerk woont, opvalt dat er zeer regelmatig door de week mensen voor de (dichte) deur van de kerk staan. Kennelijk is er in de drukte van de stad behoefte aan een plek om even stil te zijn, een kaarsje te branden, zo maar wat te zitten of te bidden. Liefst zouden we de kerk iedere dag opendoen; dat is echter vanwege de noodzakelij-

ke bemensing niet haalbaar, maar zo’n cadeautje van een middag in de week bleek wel te doen: er waren onmiddellijk parochianen bereid om mee te draaien in een rooster om de kerk op woensdagmiddag te bemensen.

De ‘Stilte Inn’, zoals we de woensdagmiddag noemen, is uitdrukkelijk een cadeau ‘om niet’, zonder

verborgen agenda: wie binnen komt is welkom en is vrij om op eigen wijze de stilte te beleven. We spreken geen mensen aan, we laten het bij een korte groet en alleen als we zelf aangesproken worden, gaan we eventueel (zachtjes) in gesprek. Op zondag 16 september, toen we samen met bisschop Joris onze jubilea vierden, heeft pastoor Louis ons cadeau symbolisch aangeboden aan de ‘stad’. De stad werd vertegenwoordigd door drie kappers van een kapsalon in de binnenstad die, toen pastoor Louis over het idee vertelde, meteen enthousiast erover waren dat ze op woensdag in hun pauze even de kerk binnen kunnen gaan. Bisschop Joris onderstreepte in zijn preek het belang van stilteplekken: ‘(...) Ook in deze stad met al het heftig lawaai van mensen die zich uitsloven om het eigen gelijk te bewijzen, moeten ruimten gecreëerd worden die toegewijd zijn aan de stilte. Anders kan er nooit vrede komen, nooit een samenleving waar mensen elkaars hand grijpen en vasthouden’.

Als ik dit schrijf heeft Amersfoort ons cadeau nog niet uitgepakt: de eerste open woensdag komt eraan. We zijn benieuwd hoe het zal gaan en berichten daar te zijner tijd graag over in De Oud-Katholiek.

Overigens is onze kerk, behalve op zondag, ook iedere zaterdag open in het kader van Open Kerk. Dan komen er vooral veel toeristen. Op donderdagavond wordt iedere week in onze kerk een oecumenisch avondgebed gehouden.

Dieren in de Bijbel

Voedsel en tekenen van God

Lidwien van Buuren, theoloog, parochie Amsterdam

De redactie vroeg mij om te schrijven over dieren in de Bijbel, waarvan ik er enkele mocht uitkiezen. Ga er maar aanstaan, want er komen in de Bijbel véél dieren voor.

Om te beginnen al in het scheppingsverhaal. Op de vijfde dag schiep God de vissen, de vogels en de zeedieren en op de zesde dag schiep Hij het vee, het kruipend gedierte en het wild gedierte en pas daarna de mens. En zodra Hij de mens had geschapen, gaf Hij hem/haar de opdracht om over al dat gedierte te 'heersen'. Het Hebreeuws gebruikt hier het tamelijk zeldzame woord *radah*: heersen met liefde en zorg, zoals God zelf zijn schepping beheert. Vervolgens gaf God de mens 'al het zaadzaaiende kruid' en 'al het geboomte waaraan zaadzaaiende boomvrucht is' om te eten, terwijl Hij aan

al het wild gedierte, het gevogelte des hemels en aan al wat krielt op de aarde 'al het groene kruid' gaf om te eten (Gen. 1,28-30). In de hof van Eden was dus niet alleen de mens, maar waren ook de dieren, zelfs de wilde, vegetariërs! De Partij voor de Dieren zou het hebben toegejuicht. Pas sinds de mens uit de hof werd verdreven, moest hij om aan voedsel te komen niet alleen de aardbodem bewerken, maar ging hij waarschijnlijk ook vlees en dierlijke producten eten: Abel, de tweede zoon van Adam en Eva, offerde immers als schaapherder een schaap.

Links: Detail linker paneel Tuin der lusten Jheronius Bosch
Boven: Jan Breughel de Jonge: De intrede van de dieren in de Ark van Noach

De visie van profeet Ezechiël, Bilder-Bibel, Leipzig

De vernietiging van de Leviathan, Gustave Doré

Tijdens en na de zondvloed Gods zorg voor de dieren blijkt opnieuw bij de zondvloed die Hij over de aarde bracht: Noach moest ‘al wat leeft, alle vlees’ in de ark brengen om het met hem te behouden. God noemde daarbij het gevogelte, het vee, het wild gedierte en het kruipend gedierte. Niet de vissen en de zeedieren: die redden zichzelf wel in al dat water. Na de zondvloed sloot God een verbond met Noach en zijn nageslacht, waarin Hij alle levende wezens betrok die bij hem in de ark waren, dus ook de dieren. Daarbij gaf Hij alle dieren, inclusief de vissen, opnieuw in de hand van de mens: ‘Al het krieland gedierte dat er leeft, het zal jullie tot eten zijn; evenzo het groene kruid. Ik geef jullie alles.’ (Gen. 9,3). Daarmee gaf God de mens dus toestemming om ook vlees en vis te eten. Al in het verhaal van Noach maakt JHWH God onderscheid tussen reine en onreine dieren (Gen. 7,2). Alleen de laat-

ste doen dienst bij het offer en mogen door de mens gegeten worden (Gen. 8,20; Lev. 11; Deut. 14,3-22). De reden hierachter is niet goed te achterhalen. Het onderscheid heeft waarschijnlijk als doel, net als die ene boom in de hof van Eden waarvan Adam en Eva niet mochten eten, de mens er voortdurend aan te herinneren dat hij/zij Gods rentmeester op aarde is en dat hij/zij deze niet bezit. Hij/zij moet dus ook zeer bewust en respectvol omgaan met wat hij/zij eet.

De vier dieren Dieren hebben in de Bijbel vaak een symbolische betekenis. Zo worden de vier evangelisten vanaf het begin van het christendom voorgesteld als vier levende wezens. De mens (of engel) verwijst naar Matteüs, omdat diens evangelie begint met Jezus’ menselijke afstamming. De leeuw naar Marcus, omdat diens evangelie begint met Jo-

hannes de Doper in de woestijn. Het rund (de os) verwijst naar Lucas, omdat diens evangelie begint met een offer van Zacharias in de tempel. En de arend verwijst naar Johannes, omdat diens evangelie later, meer van een afstand, met een adelaarsblik is geschreven. De oorsprong van dit viertal gaat terug op het roepingsvisioen van de profeet Ezechiël in het Oude Testament (Ez. 1,4-6.10). In de oude Mesopotamische kunst zijn er afbeeldingen bekend van met de dieren in deze tekst vergelijkbare wezens met vier vleugels en vier dierengezichten: de zogenaamde hemel-dragers. Ze verwijzen naar vier sterrenbeelden (de tijd), de vier windstreken (de wereldruimte) en de vier elementen: de stier naar de aarde, de leeuw naar het vuur, de mens naar het water en de arend naar de lucht. De rabbijnen zeggen over deze Ezechiëltekst: ‘De mens is verheven onder de schepselen, de adelaar onder de vogels, de

stier onder de tamme dieren en de leeuw onder de wilde dieren; allen hebben ze heerschappij ontvangen, en toch staan ze onder de zegekar van de Eeuwige.’ (Midrasj Sjmot R23). Ook in het Nieuwe Testament komen deze vier wezens voor: in het visioen van Johannes op Patmos ziet hij in het midden van de troon en rondom de troon van JHWH God vier dieren, vol ogen van voren en van achteren. Het eerste is een leeuw gelijk, het tweede een rund, het derde heeft het gezicht als van een mens en het vierde lijkt op een vliegende arend (Op. 4,6b-7).

De Leviatan ... Een tot de verbeelding sprekend dier dat slechts zes keer voorkomt in het Oude Testament, is de Leviatan. Het Hebreeuwse *livjatan* betekent: ‘de kronkelende’ en men stelde zich het dier voor als een grote kronkelende zeeslang. Ook dit dier komt voor in de mythologie van de volken rondom het oude Israël. In de Kanaänitische schepingsmythe heette hij Lotan, een zevenkoppig monster dat door de stormgod Baäl werd verslagen; in de Mesopotamische was het de slang Tiamat die door Mardoek werd verslagen. In het Bijbelse scheppingsverhaal komt een dergelijke strijd tussen God en de Leviatan niet voor; toch klinkt deze door in Jesaja 27,1: ‘Te dien dage zal JHWH met zijn fel, groot en sterk zwaard bezoe-king brengen over de Leviatan, de snelle slang (Hebr.: *nachasj*), de Leviatan, de kronkelende slang, en Hij zal het monster in de zee doden.’ En in Job 26,13: ‘Door zijn adem (nl. van JHWH) werd de hemel helder, zijn hand doorboorde de snelle slang.’ En in Psalm 74,14: ‘Gij zijt het die de koppen van de Leviatan hebt vermorzeld, hem aan het woestijngedierte tot spijze gegeven.’ In het boek Job komt het woord *livjatan* twee keer voor. In Job 40,25-32, in het tweede antwoord van JHWH aan Job, vraagt JHWH of Job het dier – hier vaak vertaald met ‘krokodil’ – ‘aankan’: ‘Kan jij met hem als met een vogeltje spelen?’ (40,29). Toch is dat juist wat Psalm 104,25-26 over hem bezingt: ‘Daar is de zee (...), daar gaan de sche-

pen, de Leviatan, die Gij gemaakt hebt om ermee te spelen.’ Zelfs dit angstaanjagende en onbeheersbare dier is door God geschapen, niet om mensen te verslinden, maar om ermee te spelen.

... en het Lam In het Nieuwe Testament komt het woord ‘Leviatan’ niet letterlijk voor, maar figureert datzelfde beest wel als de draak die wordt overwonnen door het bloed van het Lam (Op. 12,7-12). Hier is namelijk hetzelfde Griekse woord *drakoon* (= draak) gebruikt als waarmee de Septuaginta, de oude Griekse vertaling van het Oude Testament, het Hebreeuwse *livjatan* telkens vertaalde. Het

Het lam overwint de draak

Lam dat als enige in staat is om het boek met de zeven zegels te openen (Op. 5,9-10), overwint uiteindelijk de Leviatan/draak. Kwetsbare zachtmoedigheid overwint beestachtig kwaad. Dit ‘Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld’ (Joh. 1,29), wijst terug naar de zondebok en het paaslam in het Oude Testament en is voor christenen de kern van hun geloof: Jezus Christus die in zijn dood en opstanding Gods heerlijkheid openbaart.

Annemieke Duurkoop, emeritus pastoor

Zegen over mens en dier: Hubertusmis

Jagen in veld en supermarkt

“Wij willen een Hubertusmis houden. Zou jij daarin willen voorgaan en na de mis de jachthonden willen zegenen?” Ik krijg deze vraag telefonisch en ze overvalt mij. Wat moet ik in vredesnaam met een Hubertusmis en met het zegenen van jachthonden? Ik stel voor eerst maar eens bij elkaar te komen om elkaars ideeën te horen.

Intussen kan ik nadenken over een aantal zaken. Sint-Hubertus staat niet op de oud-katholieke heiligenkalender. De Hubertusmis heeft een hoog folkloristisch gehalte en staat in het teken van de jacht. Wat te denken van het zegenen van jachthonden? Moet ik mannen en vrouwen, die voor de sport dieren doodschieten, voorgaan in de eucharistie? En wat weet ik eigenlijk van het verschijnsel jacht?

De Hubertusmis

De initiatiefnemers maken duidelijk dat deze mis alles te maken heeft met schepping en natuur. Ik maak duidelijk dat naast het folkloristische aspect het inhoudelijke aspect zwaar moet wegen. We zitten al snel op één lijn. In het liturgieboekje komt de complete tekst van de eucharistieviering. Een schola zingt de misgezangen, waarvan de teksten in het Latijn en in het Nederlands in het liturgieboekje staan. Daarin staat ook dat niet zozeer de honden als wel hun werk gezegend worden. In de viering spelen de jachthoornblazers muziek die past bij de in- en uittocht van priester en assistenten. De kerk is bomvol met stiekem toch één zeer braaf hondje erin. Veel mensen gaan ter communie of komen naar voren voor de zegen.

Jagen in de supermarkt

In de voorbereidende gesprekken kom ik erachter dat jagen toch meer is dan alleen voor de *fun* dieren doodschieten. Een goede jager heeft respect voor het dier. Als een jager niet zeker weet of hij een dier dodelijk geraakt heeft en het dier dus ergens gewond in het veld kan liggen, wordt de jacht onderbroken en gaan ze met z'n allen het dier zoeken. De jacht wordt pas vervolgd als het dier gevonden is.

Als vleeseter denk ik aan mijn eigen jacht. In de supermarkt koop ik een verhullend verpakt stukje vlees met soms nog een plaatje van een blijde koe of gelukkig varken erop. In de supermarkt zie ik geen koeien en varkens die met doodsangst het abattoir ingejaagd worden.

Geraakt

Van één van de initiatiefnemers hoor ik later dat de Hubertusviering veel los heeft gemaakt bij diverse mensen. “Ze zeggen dat je woord hun bij is gebleven en dat het ‘vol’ zit in hun gedachten.” Sommige mensen blijken diezelfde middag op jacht te zijn geweest. Lopend over de velden hebben ze alles nog eens goed overdacht, vertelt de initiatiefnemer. “Je hebt veel mensen ‘geraakt’. Ze zijn gaan nadenken, hebben steun gevonden in je woorden of hebben bevestigingen gekregen.” Bij één van de kerkgangers blijken de woorden van de zegening indruk te hebben gemaakt: “Heer, zegen de jager die weidelijkheid betracht.” En ook: “Heer, zegen de honden die hem (of haar) daarbij ten dienste staan.” “Dit zijn beden die mij raken want ik erken de fouten die ik hierbij maak.”

Robin Voorn, pastoor van Delft

Zegen over mens en dier:
in herinnering aan Franciscus

‘Boefie, ik zegen je’

“Boefie, op voorspraak van de heilige Franciscus zegen ik je...” Het klinkt misschien een beetje vreemd. De afgelopen jaren heb ik samen met een rooms-katholieke collega op of rondierendag een aantal keer mee mogen werken aan de zegening over mens en dier.

Dan sta je daar, in het portaal van een grote neogotische kerk, te wachten tot ‘de baasjes’ met hun diverse dieren langskomen. Naast huisdieren als cavia’s en konijnen soms ook dieren die je niet meteen verwacht, zoals duiven. Maar vooral honden, heel veel honden. En ik kan u vertellen: de ene hond reageert wat rustiger op de aanwezigheid van een wijwaterkwast dan de andere.

De weg naar de kerk

De zegening over mens en dier is in Delft geïnitieerd door de Franciscanen en inmiddels al een kleine traditie geworden. De laatste keer is alweer een paar jaar geleden, maar ik herinner me nog goed dat opvallend veel mensen hun weg naar de kerk wisten te vinden. Tussen al die mensen herkende ik kerkgangers van diverse achtergronden, maar ook veel mensen die ik uit andere

Foto (©Johan G Willems)

verbanden ken: collega's van school, burens, winkeliers en nog veel meer. En ik zag mensen geraakt worden. Voor veel mensen is hun huisdier een belangrijk onderdeel van hun leven. En voor dat beestje kwamen ze naar de kerk, terwijl ze anders de deuren van de kerk niet zo goed weten te vinden. Het deed me, eigenlijk pas achteraf, nadenken over de vraag wat een dierenzegening inhoudt. Wat zegen je, als je iemands huisdier zegent? Je zegent dan niet alleen een dier, maar vooral de relatie tussen de mens en het dier. Er komen verhalen los over wat deze dieren voor mensen betekenen, hoe belangrijk ze zijn geweest in moeilijke periodes en hoeveel vreugde ze mensen gebracht hebben. De relatie mens-dier brengt vaak andere emoties en ervaringen met zich mee dan de relatie mens-mens. Daarover mag je toch wel een zegen vragen?

Zegen reikt veel verder. Daarnaast kwamen mensen ook spontaan voor zichzelf om zegen en gebed vragen. Mensen die al jaren niet meer in de kerk komen, komen wel hun huisdier laten zegenen. Je ziet de emoties van mensen, je ziet mensen geraakt worden. Even zie je een ontmoeting tussen mensen, dieren en de Eeuwige, onze God. Dat is diaconaat, pastoraat en missie in een enkele ontmoeting. Zo reikt het zegenen van dieren veel verder dan alleen een middagje in de kerk staan. De zegen werkt door, maar ook onze aanwezigheid op dat moment. Er gebeurde veel meer dan alleen maar dieren zegenen, in gesprek en in ontmoeting. Daarmee heb je als kerk een middel in handen om er op een andere en voor sommige mensen verrassende manier te zijn, terwijl we als kerk op zo'n moment gewoon doen wat we altijd doen: er zijn en verwijzen naar de Eeuwige.

Tekst en foto's Jillis van Maaren

Zijn biologische koeien beter af? Wat doen we onze huisdieren aan? Hoe zit het eigenlijk met dierenrechten en ethiek, met intrinsieke waarde en 'gerechtvaardigde belangen'? Jillis van Maaren, dierenarts en docent aan de Faculteit Diergeneeskunde, legt deze vragen niet alleen aan De Oud-Katholiek voor, maar ook aan haar studenten.

De dubbelhartige omgang met dieren

“Wat vind je ervan dat een dier gedood wordt ten behoeve van jouw onderwijs?” Deze en een aantal gerelateerde vragen moeten de eerstejaarsstudenten Diergeneeskunde in een reflectieopdracht verwerken, alvorens zij aan hun eerste snijpracticum, ‘Dissectie kip’ beginnen.

Het kortste antwoord telde zeventien woorden: “Geen probleem – ik eet thuis kip en ook ander vlees en dit is voor mij exact hetzelfde”. Weinigen die het ermee oneens zijn. Onze (toekomstige) dierenartsen bewandelen in hun dagelijkse werkzaamheden de lijn tussen het dier als product en het dier als lid van de samenleving. Ze staan zowel in slachthuizen als aan de tafel in de spreekkamer, waar onder het gesnik van kinderen én hun ouders de familiekat ingeslapen wordt. ‘Ingeslapen’, niet: geslacht.

Van mand tot mond

Niet: vermoord. Want, we bewijzen het beestje een gunst, de laatste gunst: een zachte dood. Letterlijk, een goede dood, euthanasie, van het Griekse ‘eu’ (goed, juist) en ‘θανατος’. De dood in het slachthuis wordt niet als goed gezien, want is vaak vroegtijdig en niet met het oog op het dier, maar met het oog op de mens; wij voeden ons, wij worden er beter van. Een kip, gedood ten behoeve van het onderwijs, is een proefdier maar had ook

als eten op je bord kunnen liggen. Wij hechten er waarde aan dat de studenten op hun eigen onderwijs reflecteren: het zal niet de laatste keer zijn, dat hun gevraagd worden om een ethische discussie te voeren over het gebruik van (proef) dieren binnen de samenleving.

Proefdieren

Over proefdieren zijn de meningen vaak stellig. Vakinhoudelijk wordt gesproken over de ‘drie V’s’: Vervanging, Vermindering, Verfijning. Géén proef-

menleving zwaarder dan de belangen en waarden van de proefdieren? Protest tegen dit systeem is er natuurlijk nog steeds – we moeten Proefdier-vrij™ worden!

Het liefst wel. Maar wat als je een honderdtal muizen kunt ruilen voor alleen nog maar een káns op een geschikt geneesmiddel voor een dodelijke ziekte van een geliefde? Of, een vreemde? Die vraag hoeven wij ons niet dagelijks te stellen – de DEC doet dat nu voor ons. Maar we moeten ons er wel van bewust zijn dat deze keuzes gemaakt worden. En hoe staan wij daarin?

Dierenrechten

Ook de roep om minder vlees te eten klinkt bij dierwelzijnsorganisaties, consumenten én wetenschap luider dan een decennium geleden. Vanuit wetenschappelijke hoek komt deze vaak voort uit bezorgdheid om het milieu en de eigen gezondheid. (Het eten van veel rood en bewerkt vlees verhoogt immers de kans op darmkanker). Onze stukken vlees, de landbouwhuisdieren, zoals we hen noemen, hebben net als alle andere dieren in ons land rechten, opgenomen in de hun geheel toegewijde wet, de Wet Dieren (zie kader). Deze wet erkent de *intrinsieke waarde* van het dier en zet deze af tegen andere zogenoemde ‘gerechtvaardigde belangen’ – het uitroeien van een voor de mens besmettelijke ziekte (zoönose), bijvoorbeeld, of het dienen als voedselbron. Dit artikel beschrijft tevens de vrijwaring die dieren moeten genieten: van dorst, honger en onjuiste voeding; van fysiek en fysiologisch ongerief; van pijn, verwonding en ziektes; van angst en chronische stress en van beperking van hun natuurlijke gedrag. Ook dierenmishandeling is bij wet verboden.

Het welzijn van dieren staat bij veel mensen hoog in het vaandel. Wij kunnen het ons permitteren om onze gebruiksdieren een (relatief) goed leven te bieden: onderdak, voeding, water en medische behandeling. Meer dan wat sommige mensen nu krijgen. Hoe welvarender de natie, hoe meer zorg, aandacht en geld besteed kunnen worden aan

Onderwijs - plastinaat

onze hobby's en idealen en hoe meer geld wij daar als consument ook voor over hebben. Maar weten we wat we kopen? Hoe blij zijn 'kiplekkere' kippen? Wat geeft een ster extra aan een stal vol varkens? En welke regels gelden voor biologisch gehouden koeien – eerst homeopathisch behandelen, dan pas echt*?

Het is goed om te streven naar betere systemen – maar niet alles wat goed klinkt voor de consument, is ook daadwerkelijk goed voor het dier. Met zomers als die van dit jaar moet je je serieus afvragen of je boeren wilt dwingen hun koeien genoeg dagen buiten te zetten om hun product als ‘weidemelk’ te kunnen verkopen. Vanuit diergeneeskundig perspectief: de zomerse temperaturen gaan de thermoneutrale (comfort)zone van onze hoogproductieve melkkoeien ver te boven – krijgen ze de keuze, dan vertoeven ze liever in de stal met klimaatcontrole.

Dierenwelzijn voorop?

Het kan wellicht anders, minder. En het is goed om te streven naar wat er verbeterd kan worden. Die roep moet klinken! Maar de antropomorfismen vliegen je om de oren en de ongegrondheid van vele claims ook – informeer je tenminste, voor je stelling neemt! Voor menig antibio-industrie-Facebook-activist, die zegt dierenwelzijn hoog in

“Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut!
doen te weten: ”
Dat, getuige artikel 1.3, “.1: De intrinsieke waarde van het dier wordt erkend. 2. Onder erkenning van de intrinsieke waarde als bedoeld in het eerste lid wordt verstaan erkenning van de eigen waarde van dieren, zijnde wezens met gevoel. Bij het stellen van regels bij of krachtens deze wet, en het nemen van op die regels gebaseerde besluiten, wordt ten volle rekening gehouden met de gevolgen die deze regels of besluiten hebben voor deze intrinsieke waarde van het dier, onverminderd andere gerechtvaardigde belangen. Daarbij wordt er in elk geval in voorzien dat de inbreuk op de integriteit of het welzijn van dieren, verder dan redelijkerwijs noodzakelijk, wordt voorkomen en dat de zorg die de dieren redelijkerwijs behoeven is verzekerd.”.
Wet Dieren, versie geldend van 01-07-2018 t/m heden. Zie ook www.wetten.overheid.nl

Chihuahua - waterhoofd

Alles op alles om
een dier in leven
te houden

het vaandel te hebben, maar thuis in de achtertuin een konijn eenzaam in een hokje heeft staan, waarin het net z'n kont kan keren, heb ik weinig goede woorden over. Of voor de recreatieve ruiter die zijn paard – *een kuddedier!* – solitair in een stalletje neerzet tot de sporadische buitenrit op zaterdagmiddag. Noch voor de fokkers van honden met dusdanige aangeboren gebreken, dat ademen zonder verdere fysieke inspanning al moeite kost (de zogeheten 'kortsnuitigen', zoals mopshonden en Franse bulldoggen) of de hersens de te krappe schedel aan de achterkant uitpuilen, met als minst erg symptoom continue hoofdpijn tot gevolg (Cavalier King Charles-spaniel).

In de spreekkamer
Komt de dierenarts ten tonele. Bij de aankoopkosten van een mops-pup kun je alvast rekening houden met het verwijderen van de neusgaten en het inkorten van het zachte gehemelte, dat achter in de keel in de luchtpijp uitpuilt en het zo schat-

tige 'snurken' oplevert; de luchtpijp zelf echter blijft zo smal als een rietje – daar hebben we nog geen ingreep voor.
De Cavalier is al wat lastiger – als het krabben aan de kop na menig vlooiënbehandeling toch géén jeuk, maar hoofdpijn blijkt te zijn en pijnstillers niet het gewenste effect hebben, kan chirurgisch het achterhoofds gat vergroot worden. En met een béétje geluk heeft het diertje niet óók de erfelijke afwijking aan de hartkleppen, die binnen dit ras voorkomt. Voor een dierenarts zijn dit niet de operaties die je graag standaard op het programma hebt staan – maar weiger je het lij-dend individu? Gelukkig is er voor dit soort zaken steeds meer aandacht en zijn er ook goedbedoelende hobbyfokkers, die hun stamboek zo gezond mogelijk proberen te houden. Als dierenarts moet je dieren helaas ook nogal eens tegen hun al te goed bedoelende bazen zelf beschermen – veel klanten in de gezelschapsdierenpraktijk zetten alles op alles om hun dieren zo lang mogelijk in

leven te houden; een hond kan dan vanaf z'n nek verlamd zijn, als hij enige interesse toonde in z'n bak met eten, was het toch nog 'een goede dag'. Wanneer er dan, eventueel op aandringen van de dierenarts, toch afscheid genomen moet worden, gaat dat gepaard met veel van de rituelen die wij bij mensen ook toepassen. Begraafplaatsen en urnen zijn er in vele variaties. Een lucratieve markt voor de bedrijven in de periferie van de dierenartsenpraktijk.

Verantwoordelijkheid
We leven in een maatschappij waarin we niet alleen consument van dieren zijn, maar ook eigenaar. Daarmee nemen we verantwoordelijkheid voor onze dieren. Temeer daar de wetenschap ons steeds nieuwe inzichten biedt in de fysiologie en ook het gedrag van 'onze' dieren. Lang geleden werd niet alleen aangenomen dat dieren, maar ook baby's geen pijn konden voelen en best zonder verdoving geopereerd konden worden – hoe

ver zijn we gekomen! Hoe meer wij ons als mens ontwikkelen en informeren, hoe meer ruimte er ook voor de ander kan zijn. Andere mensen, maar ook onze wereld en de dieren daarin. Die vlam willen we ook aanwakkeren bij onze studenten – aandacht voor méér dan alleen een ziekte, méér dan de actuele situatie. Met welke belangen heb je rekening te houden? En wat is je eigen positie – welke morele rechtvaardiging geef je voor je handelen? Daarom schrijven ze reflecties, bezoeken ze slachthuizen (en voeren ze zelf een slachting uit) en oriënteren ze zich op maatschappelijke vraagstukken. Ook voor de 'gewone' consument is het belangrijk om zich een kritische houding te blijven aanmeten. Wat vinden we belangrijk en wat hebben we daarvoor over? Die zorg, die aandacht, voor iets anders dan onszelf – die maakt ons alleen maar menselijker.

Noot:
*In de regelgeving voor biologische veehouderijen wordt beschreven: "Ziekten worden onmiddellijk behandeld om het dier lijden te besparen; zo nodig mogen onder strikte voorwaarden door chemische synthese verkregen allopathische diergeneesmiddelen, waaronder antibiotica, worden gebruikt als het gebruik van fytotherapeutische, homeopathische en andere middelen niet aangewezen is; in het bijzonder worden er beperkingen met betrekking tot behandelingskuren en wachttijden bepaald ".
Zie ook: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R0848&from=EN> ; bijlage 2, art. 3.1.4.2.

Door de eeuwen heen is er uiteenlopend gedacht over de verschillen tussen mensen en dieren, en de filosofische en theologische betekenis daarvan. In dit artikel noem ik het voorbeeld van Basilius van Caesarea en René Descartes. Vervolgens ga in op de notie dat mensen – in tegenstelling tot dieren – ‘naar het beeld van God’ geschapen zijn. Is die opvatting nog zinnig in het licht van evolutiewetenschap en wat we te weten zijn gekomen over dieren?

Eva van Urk

Een bijzonder dier

Denkers over ziel, verstand en verwantschap

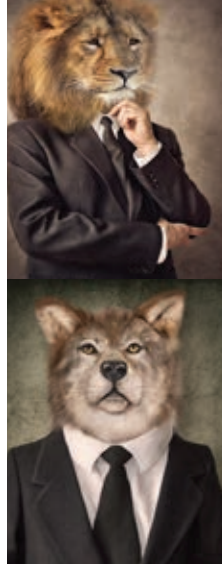
De heilige Basilius van Caesarea (330-379), vader van het oosterse monastieke leven, steekt in een preken-serie de loftrumpet over de diversiteit onder Gods schepselen. Zo is hij onder de indruk van de samenwerkingsstrategieën van de honingbij en het vernuft van de zwaluw bij het bouwen van haar nest. Het gedrag van ooievaars grenst volgens hem zelfs aan ‘intelligent verstand’. Zijn observaties brengen hem tot verwondering. Pas aan het eind van zijn overwegingen komt hij toe aan de schepping van de mens. Hij breidt er dan alleen snel een eind aan, omdat het avond is geworden en hij slaap begint te krijgen.

Hoewel René Descartes (1596-1650) als een van de belangrijkste denkers van de westerse filosofiegeschiedenis geldt, was zijn visie op dieren nogal pover. Dieren zijn volgens hem onbewuste en onredelijke machines die gedreven worden door hun instincten. De mens daarentegen beschikt over een onsterfelijke, rationele ziel. Volgens veel hedendaagse denkers die zich door Descartes laten inspireren, missen dieren een zelfbewustzijn

zoals mensen dat hebben. Daardoor kunnen ze wel *voelen* maar niet echt *lijden*. Het is niet moeilijk in te denken hoe zulke gedachten allerlei vormen van dierenonderdrukking en -mishandeling kunnen rechtvaardigen.

Imago Dei

Als we naar de theologie kijken, zien we dat met name de leerstelling van het *imago Dei*, de mens als geschapen naar het beeld van God (vgl. Genesis 1, 26-28), een grote rol speelt in discussies over de verschillen tussen mens en dier. Door de eeuwen heen hebben gelovigen een beroep gedaan op de notie van de mens als Gods beeld om de speciale en bevoorrechte positie van de mens in of tegenover de natuur (waaronder de dieren) te verdedigen. De mens is immers aangesteld om over de schepping te heersen, en de aarde onder zijn gezag te brengen. Daarbij zou de mens op unieke wijze iets van God weerspiegelen. De kern van die gelijkenis is toegeschreven aan uiteenlopende eigenschappen, al naar gelang wat ‘typisch menselijk’ zou zijn. Denk aan ver-

standelijke vermogens (met stip op één), moreel bewustzijn, of de beschikking over een ziel. De theoloog Hendrikus Berkhof (1914-1995) stelt zelfs dat we iets van de cultuurgeschiedenis van Europa ontdekken, als we natrekken hoe verschillend Genesis 1,26 is uitgelegd.

Categorie apart?

Bioloog en primatoloog Frans de Waal vat het merendeel van onze visies op mens en dier treffend samen: de mens ziet zichzelf graag als een categorie apart. Maar met Darwins evolutietheorie is het moeilijk volhouden dat we totaal anders zijn dan de dieren. Een van de aannames uit de evolutietheorie is immers dat we als mens – nota bene – uit het dierenrijk zijn opgekomen. Dan moeten we toch heel wat gemeenschappelijk hebben met de dieren, of beter gezegd: de andere dieren.

Dat blijkt ook inderdaad zo te zijn. Op heel veel vlakken is er een nauwe biologische verwantschap: we zijn zogezegd familie van elkaar. Daarbij wijst allerlei onderzoek ook nog eens uit dat eigenschappen waarvan we dachten dat alleen wij ze hadden, ook (in zekere vorm) bij andere soorten voortkomen. Olifanten blijken bijvoorbeeld over grote empathische vermogens te beschikken en kennen allerlei rouwrituelen rondom de dood van een soortgenoot. Varkens – die we in grote aantallen naar de slacht voeren – zijn creatieve en intelligente dieren, die snel verveeld raken. Onderzoekers uit Wageningen ontdekten zelfs dat ze in staat zijn tot het spelen van eenvoudige videogames met menselijke tegenspelers.

Bijzonder

Betekenen zulke wetenschappelijke inzichten dan dat we als mens helemaal niets unieks meer hebben? Dat we gewoon een van de dieren zijn? Die laatste vraag moeten we inderdaad bevestigend beantwoorden: ja, we behoren als mens tot het biologische rijk van de *animalia* (van het Latijnse ‘anima’ dat onder meer ‘adem’ betekent). Veel

theologen leggen er dan ook terecht de nadruk op dat we een schepsel onder de schepselen zijn, en niet ergens boven de natuur zweven. Het grootste onderscheid is niet dat tussen mens en dier, maar dat tussen God en *schepsel*. Tegelijkertijd moeten we de eerste vraag ontkennend beantwoorden. Natuurlijk hebben we als mensen nog iets unieks. Al is het maar omdat elke soort op zijn eigen manier bijzonder is en anders is dan alle andere. Maar over de mens valt tegelijk nog iets meer te zeggen. Je zou kunnen zeggen dat die over een *speciale* uniciteit beschikt. Als het gaat om complexe en hogere denkvaardigheden en mate van zelfbewustzijn steken we met kop en schouders boven andere soorten uit, ook al zijn we dus niet de enige intelligente wezens. Alleen de mens reflecteert bijvoorbeeld op levensbeschouwelijke en ethische vragen (ook al is moraliteit dan weer niet uniek menselijk).

Al met al kleeft er dus iets bijzonders aan de mens, ook al zijn we door en door verknoopt met al het andere leven. Die bijzonderheid maakt het zo gek nog niet om de mens te zien als *imago Dei*, beeld van God. Als enige soort zijn we nadrukkelijk geroepen en uitgedaagd om in liefdevolle en verantwoordelijke relaties te leven met God en medescheepselen. Dáartoe zijn we begiftigd met de vermogens die we hebben – niet om ergens prat op te gaan. Het ‘heersen’ uit Genesis 1, 26-28 gaat daarbij niet om zelfzuchtig uitbuiten, maar om het zoeken van het beste voor de ander en de schepping als geheel. Dit naar het voorbeeld van Jezus. Daarbij moeten we ons realiseren dat wij mensen niet als enige iets van God weerspiegelen. Immers, Gods eeuwige kracht en goddelijkheid zijn zichtbaar in héél de schepping (Rom 1, 20).

Eva van Urk is theoloog en doet een promotie-onderzoek aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Ze onderzoekt of en zo ja hoe de leer van de mens als geschapen naar Gods beeld kan helpen om ecologisch verantwoordelijkheidsbesef te bevorderen.

Er was eens...

Boeken over de Oud-Katholieke Kerk

Wie zijn wij volgens ons?

Op synodes of andere oud-katholieke bijeenkomsten wordt in discussies nogal eens beweerd dat onze kerk veel groter zou kunnen zijn, als we meer bekendheid zouden hebben: als mensen zouden weten wát de Oud-Katholieke Kerk eigenlijk voor een kerk is, als de mensen meer inzicht zouden hebben in wat we doen, wat we geloven, hoe we georganiseerd zijn. Nader onderzoek toont: het is een zeer oude vraag en de wijze waarop wordt geantwoord verandert gedurende tachtig jaar sterk.

Robert Frede

In 1937 verschijnt in Rotterdam de uitvoerige publicatie *De geschiedenis van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland*, uitgegeven door de priestervereniging “Cor Unum”, bekender in onze kerk om haar uitgave van de kerkboeken. Voor toenmalige begrippen rijk geïllustreerd wordt de geschiedenis van onze kerk ook voor de niet oud-katholieke lezer uit de doeken gedaan. Aan de opzet van het boek is duidelijk te zien waar onze kerk voor staat: we zijn dé katholieke kerk van Nederland. Het verhaal begint met de kerstening der lage landen door Willibrord en eindigt met het episcopaat van monseigneur Franciscus Kenninck, toendertijd aartsbisschop van Utrecht. Geheel in deze lijn wordt bij het jaar 1853 over de “invoering van de rooms-katholieke hiërarchie gesproken” en is er veel ruimte voor de geschiedenis van het jansenisme in Nederland en de contacten tussen de cleresie en Franse emigranten. De auteur blijft redelijk anoniem: het voorwoord is van een commissie. De geschiedenis van onze kerk lijkt het enige thema te zijn, al wordt natuurlijk in deze historische context ook aandacht besteed aan de ontwikkelingen op het gebied van liturgie en kerkorde. Na de Tweede Wereldoorlog verschijnt in 1953 de **tweede editie** van het boek. Als auteur treedt nu B.A. van Kleef, hoogleraar aan het se-

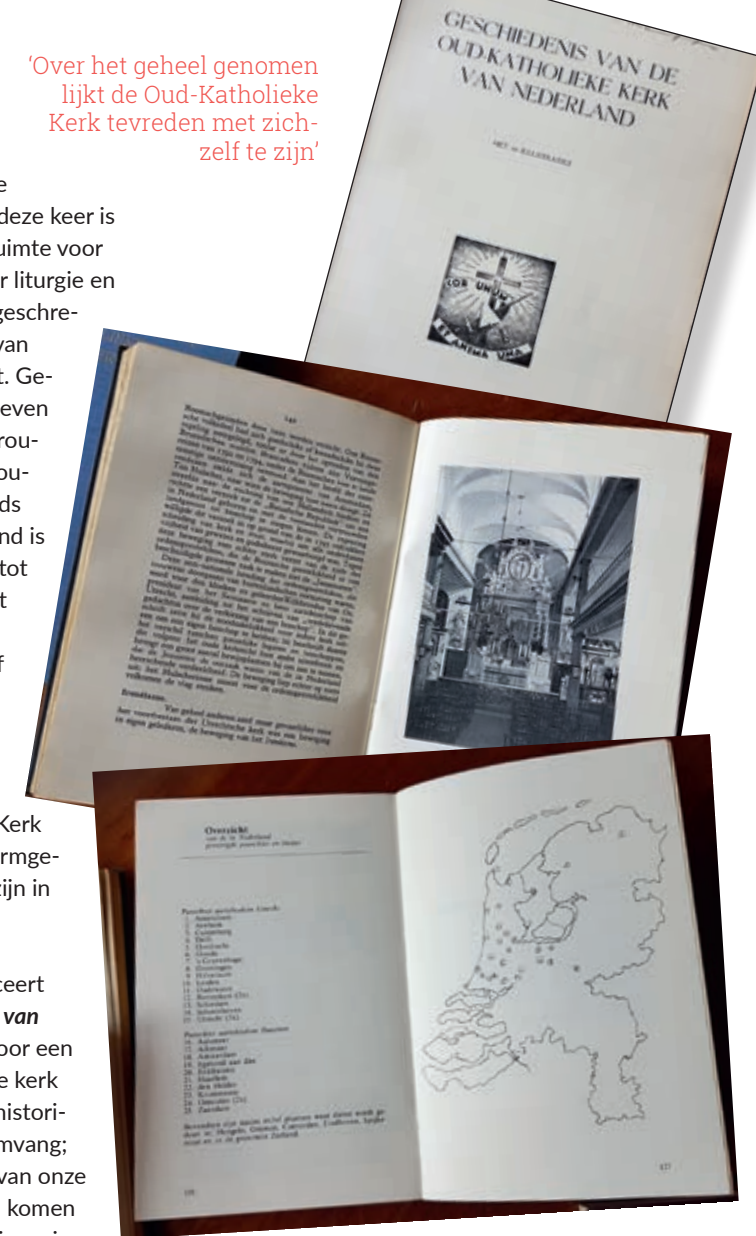
minarie, naar buiten. De opzet van het boek lijkt ongewijzigd een geschiedenisverhaal te zijn, al is de tekst voor een zeer groot deel herschreven en zijn er fouten uit het verhaal gehaald. Maar ook in deze publicatie verschijnen geloofsleer en liturgie in het raamwerk van de geschiedenis, niet werkelijk als thema op zichzelf. De illustraties zijn aangepast en actueler; het is een aantrekkelijk en redelijk lijvig boek.

Daarna blijft het even stil wat publicaties over onze kerk voor de buitenwacht betreft. In 1973 verschijnt een klein boekje *Onafhankelijk van Rome – toch katholiek*, passend bij het 250^e jubileumjaar van de verkiezing van Cornelis Steenoven en zeker ook passend in het tijdsgewricht: rooms-katholiek Nederland is sterk aan het veranderen en de secularisatie begint voelbaar te worden: de titel is een programma. Pas in 1979 verschijnt de *De Oud-Katholieke Kerk van Nederland. Leer en leven*, bij een rooms-katholieke uitgever. Het voorwoord is niet van een van de bisschoppen, maar door de voorzitter van de Nederlandse Raad van Kerken, de Groningse hoogleraar prof. H.A.M. Fiolet geschreven. De opzet van het boek is geheel veranderd. Het collectief van auteurs lijkt zich zeer bewust van de afgenomen kennis rondom kerk en geloof in de samenleving. Nog steeds is er zeer ruime aandacht voor de geschiedenis, maar er wordt minder voorkennis verondersteld. Daarnaast zijn er nu hoofdstukken die zich expliciet met de geloofsleer, de liturgie en de relaties van onze kerk bezig houden. Een landkaart geeft aan waar in Nederland parochies en staties te vinden zijn. Het gehele boek lijkt te roepen: Kom binnen bij ons! Het boek is vanaf midden jaren tachtig nauwelijks nog verkrijgbaar; er verschijnen wat folders en brochures, maar op de synode blijft een grote vraag bestaan naar een hernieuwde en natuurlijk verbeterde versie van “Leer en Leven”, zoals het boek wordt aangeduid. Dick Schoon publiceert bij Kok in 1999 in een “kerkenreeks” een korte geschiedenis van onze kerk, maar pas met de

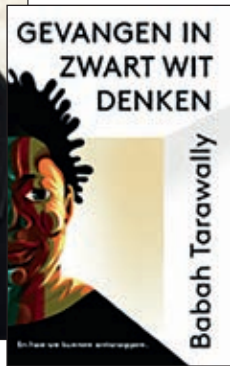
publicatie in 2000 van *een nieuwe versie van “Leer en Leven”* lijkt aan de vraag van de synode voldaan. Ook deze keer is er weer het nodige veranderd: de ruimte voor de geschiedenis is afgenomen. Over liturgie en geloofsleer wordt juist uitvoeriger geschreven; ook de bestuurlijke inrichting van onze kerk krijgt de nodige aandacht. Geheel nieuw is een hoofdstuk geschreven door Angela Berlis, gewijd aan de vrouwen in de Oud-Katholieke Kerk. Vrouwenemancipatie is in de kerk destijds een belangrijk thema en in Nederland is met Grete Verhey de eerste vrouw tot priester gewijd. Een lang proces lijkt tot een goed einde gekomen. De toon van het boek is informatief en beschrijvend, al zal een oud-katholiek de inhoud makkelijker in zich opgenomen hebben dan een buitenstaander. Over het geheel gesproken lijkt de Oud-Katholieke Kerk tevreden met zichzelf te zijn. De vormgeving is rustig en klassiek, de foto's zijn in zwart-wit: het gaat om de tekst.

En dan 2018! Peter Ben Smit publiceert een bundel *De Oud-Katholieke Kerk van Nederland. Een Inleiding*. Duidelijk voor een lezerspubliek buiten en binnen onze kerk is de opzet geheel vernieuwd. Het historische stuk is verder afgenomen in omvang; geloofsleer, liturgie, de organisatie van onze kerk en de kerkrechtelijke aspecten komen bijna in gelijke mate aan de orde. Nieuw is een hoofdstuk over spiritualiteit en geleefd geloof door Remco Robinson. Het lijkt erop dat de kerk zich niet meer alleen maar historisch wil legitimeren of verantwoorden, maar juist ook de levende gemeenschap wil tonen. De vormgeving is evenals de beeldkeuze sterk veranderd – de auteurs lijken te willen zeggen: Zo leven wij, kom eens kijken – en we willen het aan je uitleggen!

'Over het geheel genomen lijkt de Oud-Katholieke Kerk tevreden met zichzelf te zijn'

Niet verrassend wellicht: de secularisatie van de afgelopen decennia is sterk terug te zien in onze eigen publicaties over onszelf. Wat vroeger zeer belangrijk was voor ons zelfbeeld – we zijn dé katholieke kerk van Nederland – neemt een minder prominente plek in. En wat we waarschijnlijk in 1937 nog niet hadden voorzien is wél belangrijk geworden: aan mensen gewoon uitleggen wat het betekent om kerk te zijn.

Gevangen in zwart wit denken

En hoe we kunnen ontsnappen

Babah Tarawally is schrijver en journalist. In de jaren negentig vluchtte hij uit Sierra Leone vanwege het oorlogsgeweld. Hij doorstond een asielprocedure van zeven jaar in Nederland. Hij heeft twee romans gepubliceerd: De God met de blauwe ogen en De verloren hand, over de belevingswereld van asielzoekers in Nederland en hun worsteling om trauma's te verwerken. Op 25 september is zijn derde boek verschenen: Gevangen in zwart wit denken. En hoe we kunnen ontsnappen.

Babah Tarawally woont even lang in Nederland als eerder in zijn land van herkomst, Sierra Leone. Door witte en zwarte mensen is hij op talloze manieren gelabeld: als asielzoeker, vluchteling, allochtoon, migrant, Afrikaan en zwarte man. Of hij wordt gewaarschuwd voor de 'boze witte man'. Maar hij is ooit juist voor het oorlogsgeweld van 'boze zwarte mannen' gevlucht. Aan de hand van zijn levensverhaal maakt hij duidelijk dat we niet gevangen hoeven te blijven in zwart-witdenken.

Reliekschrijn van Catharijneconvent Thomas Becket, Frankrijk, ca. 1200, Museum Catharijneconvent

De kracht van relieken

Van 12 oktober 2018 tot en met 3 februari wordt in het Catharijneconvent in Utrecht een tentoonstelling van relieken gehouden. Van een reliekhouder met een splinter van de doornenkroon (een topstuk uit het Louvre), zand en stenen uit het Heilige Land, zem-zem water uit Mekka tot aan bodhilblaadjes van de plaats waar Boeddha tot verlichting kwam.

Uiteraard komen de vele bijzondere verhalen achter de relieken aan bod. Relieken danken hun bestaan immers aan de mensen die ze bewaren en er betekenis aan geven. Welke bovennatuurlijke krachten worden aan relieken toegeschreven? Relieken geven mensen houvast, steun, inspiratie en zelfs bestaansrecht, van generatie op generatie. Met eerbied zijn ze – soms eeuwenlang – bewaard en gekoesterd. Het woord reliek komt van relinquere, wat 'overblijven' betekent. Een reliek is een tastbaar overblijfsel dat herinnert aan een persoon, plek of gebeurtenis. Relieken kunnen restanten zijn van een persoon, maar ook voorwerpen die mensen dichterbij hun voorouders, staatshoofden, helden en andere idolen brengen, zijn populair. Het Catharijneconvent brengt al deze aspecten samen in één unieke tentoonstelling.

God en de moraal

Boek van Rochus Zuurmond

Kunnen we uit de Bijbel morele gedragsregels afleiden? En zijn die universeel geldig, en dus ook toepasbaar hier en nu? De gerenommeerde theoloog Rochus Zuurmond beantwoordt deze vragen ontkennend. Bijbelse teksten, zoals de Tien Geboden en de Bergrede, zijn ontstaan onder andere omstandigheden dan de onze, met andere normen en waarden. Zelfs over naastenliefde denkt men anders. Dat maant tot voorzichtigheid.

De Bijbel gaat niet over wat wel en niet mag, maar over macht. Geloof stelt de vraag welke machten we vertrouwen. Zijn dat de goden van deze wereld of die vreemde, onregelende God waarover de Bijbel verhaalt en die vaak keuzes maakt die in strijd lijken met onze politieke logica.

Prof. dr. Rochus Zuurmond (1930) is emeritus hoogleraar Bijbelse Theologie aan de Universiteit van Amsterdam en auteur van diverse boeken. *Met God en de moraal* (over het gebod) maakt hij de klassieke trits 'geloof-gebod-gebed' compleet. Eerder schreef hij *Niet te geloven* (2010), over de Apostolische geloofsbelijdenis, en *In hemelsnaam* (2012), over het Onze Vader.

Officiële berichten

De Aartsbisschop van Utrecht heeft:

- met ingang van 1 juni 2018 mevrouw N.M. Meijer-Nieuwenhuizen eervol ontslag verleend als kerkmeester van de parochie van de H. Vitus te Hilversum.
- met ingang van 1 augustus 2018 de heer K.E.W. Wild benoemd tot lector van het Aartsbisdom Utrecht, voor een periode van één jaar.
- met ingang van 1 september 2018 mevrouw C.H.G. Caris-de Graaf en de heer W.J.E.M. Wolff eervol ontslag verleend als kerkmeester van de parochie van de H. Johannes de Doper te Gouda. Per diezelfde datum zijn aangesteld als kerkmeester mevrouw M.C.W.P. Beyers en de heer H.S. Camfferman, beiden voor een periode van vier jaren.

De Bisschop van Haarlem heeft:

- met ingang van 1 september 2018 mevrouw S.J.M. van der Helm eervol ontslag verleend als kerkmeester van de parochie van de H. Laurentius te Alkmaar.

Het Collegiaal Bestuur heeft:

- met ingang van 1 oktober 2018 de hoogerwaardede vrouw G.C.G. Verhey-de Jager herbenoemd tot lid van het College van Advies inzake Kerkelijke Rechtsaangelegenheden, voor de periode van zes jaren, en mevrouw mr. P. de Bruin en mevrouw mr. V.P. Schulze tot plaatsvervangend lid, voor een periode van zes jaren.

namens het Collegiaal Bestuur,
M. Konings-Roobol, secr.

Zij zag uit naar een toekomstig leven

Na een lang en een rijk gezegend leven overleed op 12 september 2018 in Mirandol – Frankrijk : Helena Maria Elisabeth Verheij – Copper al achtentwintig jaar weduwe van Berend Willem Verheij.

Nog één maal vulde haar huis zich met kinderen en kleinkinderen ter gelegenheid van haar afscheid in de plaatselijke dorpskerk op maandag 17 september jl. en de daarop volgende crematie in Albi. Ze werd tweeënnegentig jaar. We zullen haar zeer missen.

Namens de familie,
E.M.P.P. Verheij en F.J.A. Verheij

Agenda

- 31-10 • Lezers in gesprek met auteur 'OKKN: Een inleiding', Hilversum 19.30
9-11 • Vespers voor Sint Maarten, Utrecht 17.00
24-11 • Synode, Hilversum 9.30
29-11 • Studiedag pastores over seksueel misbruik, Amersfoort 16.00

Colofon

De Oud-Katholiek is een periodieke uitgave van de Oud-Katholieke Kerk van Nederland, verschijnt zes keer per jaar en wordt verspreid op alle oud-katholieke adressen in Nederland.

Redactie

Marco Derks, Yvonne van Doesum, Robert Frede, Wilma Kramer, Adrie Paassen, Marieke Ridder.

redactie@okkn.nl of:

Lichtenbergerlaan 74

7431 AL Diepenveen

Vormgeving

Oblong grafisch ontwerp, Jet Frenken www.jetfrenken.nl

Productie

Nilsson Goes

ISSN 0 167 3963

Redactiesluiting:

5 november 2018

De volgende Oud-Katholiek verschijnt eind december

Abonnement

Bent u niet oud-katholiek en wilt u deze uitgave graag ontvangen? Voor 25 euro per jaar zenden wij u het blad graag toe. Een briefje met volledige adresgegevens kan naar: Registratie De Oud Katholiek, Koningin Wilhelminalaan 3, 3818 HN Amersfoort. Mailen kan ook: info@okkn.nl.

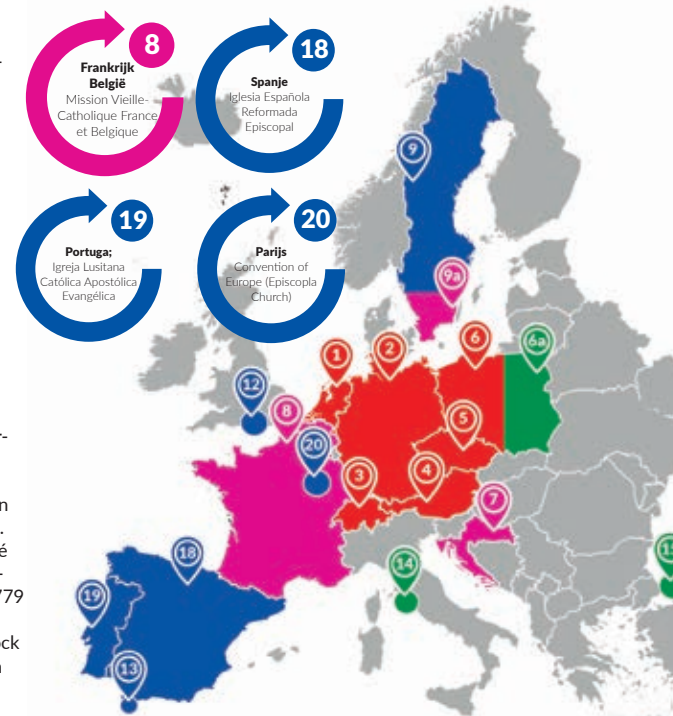
Blad niet ontvangen? Neem eveneens contact op met bovengenoemd adres. Giften zijn welkom op NL06ABNA0214090129 t.n.v. Oud-Katholieke Kerk van Nederland te Amersfoort.

Verantwoording foto's (voor zover bekend):

Omslag: Shutterstock • pag. 2: ©Johan G Willems • pag. 3: beeld Franciscus Jacques Frenken • pag. 4: Shutterstock • pag. 6: Remco Robison • pag. 7: Mieke Hoekstra, LaFree-LanceALot • pag. 8 detail linker paneel Tuin der lusten Jheronius Bosch, Prado, commons.wikimedia.org • pag. 9: Jan Breughel de Jonge: De intrede van de dieren in de Ark van Noach commons.wikimedia.org • pag. 10 links: De visie van profeet Ezechiël, Bilder-Bibel, Leipzig, commons.wikimedia.org, rechts: De vernietiging van de Leviathan, Gustave Doré commons.wikimedia.org • pag. 11: Lam Gods, Studio Rijksmuseum, weduwe H. Bontamps, maker: anoniem, Venlo 1779 - 1936 • pag. 12: Jo Leune • pag. 13: ©Johan G Willems • pag. 14 t/m 17: Jillis van Maaren • pag. 18, 19: Shutterstock • pag. 20, 21: Robert Frede • pag. 24: Oscar Keys, Unsplash

Naar aanleiding van de vorige Oud-Katholiek

In 'Gebonden Verbonden' namen wij een kaart op waarin de oud-katholieken en hun relaties op de kaart waren gezet. Om pragmatische redenen koos Marco Derks ervoor de officiële relaties in beeld te brengen. Hij heeft hiervoor de website van de Unie van Utrecht geraadpleegd en de bijdrage van Peter-Ben Smit in de recente uitgave *De Oud-Katholieke Kerk van Nederland. Een inleiding*. Daarnaast vroeg hij aan twee kenners om feedback. Naar nu blijkt, verdient niet alleen de website van de Unie een update maar ook onze kaart! Onder de roze '8' had moeten staan: "Mission Vieille - Catholique France et Belgique". Dan doet ook België voluit mee, niet alleen omdat daar een religieuze gemeenschap 'van de Goede Herder' gevestigd is die onder het aartsbisdom valt, maar ook omdat er naast Priche (Frankrijk) een parochie bestaat in Champlon (Ardennen). De zusterkerken in Portugal en Spanje, die in het blauwe kader op p. 14 wel genoemd werden, hadden ook apart op de kaart vermeld kunnen worden. Tot slot is de situatie in continentaal Europa nog complexer dan beschreven: naast de Kerk van Engeland heeft ook de Episcopale Kerk van de Verenigde Staten een bisdom Europa. Daarom had niet alleen de Anglicaanse bisschopszetel van Gibraltar, maar ook de Amerikaanse kathedraal in Parijs met stip vermeld moeten worden. Deze correcties en aanvullingen dankt de redactie aan Bernd Wallet, die de aartsbisschop assisteert in zijn internationale werk.

Ik zei tegen mezelf dat God de mensen heeft
bevoorrecht: ze beseffen dat ze als de dieren zijn.
Niet meer dan de dieren zijn ze, want de mensen
en de dieren treft hetzelfde lot. Zoals een dier
sterft, zo sterft ook een mens; ze delen in dezelfde
adem. Dat is hun beider lot. Een mens is niet beter
af dan een dier, want alles is leegte.

